

Дослідження у галузі кримінального права

УДК 343.13(477):341.645.5(045)

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ ДЛЯ ЗАХИСТУ ВІД НЕЗАКОННОГО ВТРУЧАННЯ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

APPLICATION OF THE LEGAL POSITION OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS REGARDING THE RIGHT TO PRIVACY TO PROTECT AGAINST UNLAWFUL INTERFERENCE IN CRIMINAL PROCEEDING

Світлана Бутенко

канд. юрид. наук, доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Академії праці, соціальних відносин і туризму

Svitlana Butenko

PhD in Law, Associate Professor, Academy of Labour, Social Relations and Tourism

 orcid.org/0000-0002-2947-8337

 bytenko.sy@soosvita.kiev.ua

Анотація

На основі аналізу рішень Європейського суду з прав людини (відібраними за трьома критеріями: набуття прецедентного значення, належність до регулювання сфери кримінального провадження, актуальність для України) визначено структуру права на приватність та засоби забезпечення законності втручання в право на приватність під час досудового розслідування. Обґрунтовано, що право на повагу до приватного життя (як складова права на приватність) має такі елементи: можливість взаємодіяти з іншими особами; можливість володіти, користуватися, розпоряджатися персональними даними; можливість вибору піддавати або не піддавати свій фізичний та психічний стан будь-якому цілеспрямованому дослідженню.

Проведений аналіз підтвердив, що імперативною вимогою Європейського суду з прав людини щодо забезпечення права на приватність слугує винятковість втручання у право на приватність, так звана необхідність його в демократичному суспільстві. Визначено підстави законного втручання у право на приватність під час кримінального провадження. Запропоновано зміни до законодавства України.

Ключові слова:

кримінальне провадження, пропорційність втручання, необхідність у демократичному суспільстві, відповідні і достатні доводи.

Key words:

criminal proceeding, proportionality of intervention, necessity in a democratic society, relevant and sufficient arguments.

Інформація про рукопис

Надійшов до редакції:
01.12.2017

Рецензований: 12.12.2017

Подано доопрацьовану версію: 19.12.2017

Прийнятий до друку:
20.12.2017

Abstract

The paper reviews elements of the right to privacy and means to ensure the legality of interference with the right to privacy during the pre-trial investigation. Based on the analysis of judgments of the European Court of Human Rights (selected on the basis of three criteria: the acquisition of precedent value, belonging to the regulation of the criminal proceedings, relevance for Ukraine), it is argued that the right to respect for private life (as part of the right to privacy) has the following elements: interact with others; the ability to own, use, dispose of personal data; the possibility of choosing to substitute or not subjugate his physical and mental state to any purposeful research.

It was stated that the requirement of the European Court of Human Rights to ensure the right to privacy in criminal proceedings is the exclusivity of interference with the right to privacy, the so-called necessity of it in a democratic society. It is substantiated that this requirement of interference, which is conditioned by a situation justifying the restriction of human rights (this situation is confirmed by the presence of "relevant and sufficient" arguments), has a legitimate aim, and the restrictions that a person encounters during such interference is proportionate to this goal.

To impose in the criminal procedural law of Ukraine the requirement for proportionality of interference with the right to privacy is proposed in a complex way: the prohibition of interference with the right to privacy during the investigation of a certain category of criminal offenses, the securing of the peculiarities of interference with the right of privacy of individual participants in criminal proceedings, the strengthening of the guarantees of the rights of persons, the privacy of which is allowed to interfere.

Вступ

У 2006 р. законодавець України встановив, що рішення Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ) є джерелами права. З того часу ці джерела стали повноправною частиною правової системи нашої держави. У 2012 р. ухвалено новий Кримінальний процесуальний кодекс (далі - КПК) України [1], у якому зроблено спробу втілити більшість європейських стандартів прав людини, розтлумачених ЄСПЛ. Водночас п'ятирічна практика застосування КПК виявила значну кількість суперечностей і недоліків, які законодавець намагався виправити шляхом внесення змін на підставі більш як 50 законів. Однак невідповідність українського кримінального процесуального законодавства і практики його застосування Європейській конвенції з прав людини і основоположних свобод (далі - ЄКПЛ) [2], ухваленій 1950 р. і ратифікованій Україною 1997 р., продовжує залишатися проблемою, на яку систематично звертають увагу науковці і практики [3]. За таких умов для забезпечення прав людини у кримінальному провадженні доцільним видається поширення знань стосовно рішень ЄСПЛ як джерела права. З огляду на незадовільний стан дотримання прав людини під час кримінального провадження, зокрема, наявність фактів підміни обшуку «добровільним» оглядом, проведення зовнішнього спостереження за особою без законних на те підстав, розповсюдження в мережі Інтернет персональної інформації, отриманої під час досудового розслідування [4], актуальним є аналіз сутності і кримінально-процесуальних гарантій права особи на приватність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Науковці вивчають поняття у філософській, соціологічній і юридичній площині. В одній з останніх робіт за цією темою Ю. Андрієвської доведено, що приватність можна вважати соціальним інститутом, оскільки вона забезпечує реалізацію потреби індивіда в автономізації, а соціуму - у встановленні зв'язків у континуумі приватність-публічність. Приватність, на думку цієї авторки, має матеріальні (об'єкти та установи, що слугують для символічного позначення кордонів), символічні (вербальні та невербальні сигнали, що вказують на приватне) та ідеалізовані (певні уявлення про приватність інших) засоби реалізації [5].

З юридичної точки зору приватність найчастіше розглядають у контексті конституційних прав людини і громадянина у сфері особистого та сімейного життя. Зокрема, Л. Ємчук у системі таких прав виділяє: право на недоторканність особистого і сімейного життя (право на свободу й особисту недоторканність, право на недоторканність персональних даних, право на недоторканність житла, право на добре ім'я) та право на особисту та сімейну таємницю (право на таємницю кореспонденції, право на таємницю усиновлення (удочеріння), право на медичну таємницю, право на адвокатську таємницю, право на нотаріальну таємницю, право на банківську таємницю, право на таємницю сповіді, право на таємницю голосування) [6]. Тобто тут ми маємо справу із досить широким тлумаченням поняття приватності.

У кримінальному процесі право на приватність розглядають у вузькому розумінні - як нормативно закріплене й гарантоване процесуальною формою право суб'єктів процесу на законний та обґрунтований режим отримання, зберігання, використання відомостей, які стосуються їхнього приватного життя у кримінальному провадженні, а також можливість вимагати спростування неправдивої інформації про себе та членів своєї сім'ї, відшкодування матеріальної та моральної шкоди, яка завдана незаконними діями з такими відомостями у судовому або іншому порядку, передбаченому законом [7]. При цьому в праві на приватність виділяють чотири складові: інформаційну, фізичну, комунікативну, просторову [8, с. 362].

Незважаючи на достатню увагу вчених до розробки феномену приватності в Україні відзначається низький рівень захищеності цього права. Так, дослідження О. Сосіної доводить, що лише 29% кримінальних проваджень за фактами порушення недоторканності приватного життя досягають суду [9]. Правозастосувачі не мають достатніх інструментів для доказування фактів порушення права на приватність, що підживлює безкарність незаконних втручань у приватне життя учасників кримінального провадження. За таких умов дослідження позицій ЄСПЛ щодо права на приватність прикладного спрямування видається актуальним і своєчасним.

Мета та методологія роботи

Метою цього дослідження є систематизація основних положень рішень ЄСПЛ щодо права на приватність для правильного розуміння і ефективного застосування викладених у них правових позицій для захисту учасників кримінального провадження в Україні.

У цьому дослідженні право на приватність («right to privacy») розумілось як право людини на повагу до приватного і сімейного життя, яке складається з права на повагу до приватного життя, сімейного життя, житла, кореспонденції і гарантується ст. 8 ЄКПЛ [2].

У процесі дослідження автором відбиралися рішення ЄСПЛ за трьома критеріями: набуття прецедентного значення, належність до регулювання сфери кримінального провадження, актуальність для України. Щодо останнього критерію, то бралися до уваги не тільки рішення, у яких встановлено порушення ЄКПЛ нашою державою, а й ті, які винесені щодо інших держав. Це обумовлено принципом

загальноприйнятності прецедентів ЄСПЛ для усіх держав-учасниць ЄКПЛ, незалежно від їхнього безпосереднього спрямування.

Більшість досліджуваних рішень розміщені на сайті HUDOC [10], який є офіційним презентатором практики Європейського суду з прав людини мовою оригіналу. Рішення щодо України вивчалися за допомогою бази даних Міністерства юстиції України на офіційній сторінці державного органу [11].

Результати дослідження

Структура права на приватність

Загальноприйнятною позицією ЄСПЛ є те, що мета статті 8 ЄКПЛ - закріпити і таким чином обмежити можливість втручання у право на повагу до приватного і сімейного життя, у тому числі, в межах кримінального процесу. Таке обмеження досягається, в першу чергу, шляхом закріплення в практиці ЄСПЛ конкретної (чотирьохкомпонентної) структури права на приватність.

Перший елемент права на приватність - право на повагу до приватного життя. Узагальнивши праці дослідників щодо цього елементу, констатуємо, що право на повагу до приватного життя в межах кримінального процесу включає три можливості: взаємодіяти з іншими особами; володіти, користуватися, розпоряджатися персональними даними; самостійно обирати, піддавати або не піддавати свій фізичний та психічний стан будь-якому цілеспрямованому дослідженню.

Втручання в перший елемент права на повагу до приватного життя під час кримінального судочинства відбувається при позбавленні особи свободи [12]. Втручанням у другий елемент цього права є запитування, отримання, збереження, розповсюдження персональної інформації (наприклад, про стать, походження, сімейний стан, стан здоров'я, місце народження, інтимне життя тощо, а також носії такої інформації, зокрема, відбитки пальців, фотокартки, біологічні аналізи) [13]. Екстраполюючи це на кримінальний процес, втручанням є запитування та отримання такої інформації під час розслідування, закріплення її в матеріалах кримінального провадження з можливістю доступу до неї учасників процесу або інших осіб.

Втручанням у третій елемент права на повагу до приватного життя під час кримінального провадження є особистий обшук, освідування, судово-медична, психіатрична експертизи, відібрання біологічних зразків, фіксація особи, її дій за допомогою аудіовізуальних засобів. Право на повагу до сімейного життя як другий елемент права на приватність розглядається ЄСПЛ як тісний зв'язок між окремими особами, що може виникнути як на підставі кровної спорідненості, так і за її відсутності. Аналіз рішень, об'єктом дослідження яких було право на повагу до сімейного життя, призвів до висновку, що втручання в це право під час кримінального провадження здійснюється шляхом позбавлення особи свободи і найчастіше розглядається в поєднанні з правом на повагу до кореспонденції [12].

Право на повагу до кореспонденції - це право на встановлення зв'язку з іншими особами без втручання і цензури. Поняття кореспонденції охоплює не тільки матеріали, надіслані поштою, а й телефонні розмови, а також інформацію, що передається за допомогою інших засобів комунікації, наприклад, електронної пошти, радіопередавачів тощо. Ознайомлення з кореспонденцією або її вилучення, відкриття чи утримання [14], прослуховування телефонних розмов вважають втручанням у право на повагу до кореспонденції.

Останнім елементом права на приватність є право на повагу до житла. При цьому, житлом в розумінні ЄСПЛ є приміщення з будь-яким правовим статусом, його частина або декілька приміщень, що становлять єдиний комплекс, які застосовується особою для проживання. Таке визначення найбільше відповідає практиці ЄСПЛ. Адже воно, по-перше, не містить критерію пристосованості для життя фізичної особи, який складно універсалізувати, оскільки вимоги кожної окремої особи до житла індивідуальні. По-друге, у ньому на чільне місце поставлене суб'єктивне розуміння особою приміщення

як свого житла незалежно від його правового статусу. По-третє, це визначення дає змогу певній особі, яка працює на підприємстві, установі чи організації і не володіє ними, вимагати ставлення до її робочого місця (окремого кабінету або лише частини спільного приміщення кількох робітників) як до житла, якщо вона сподівається у ньому на приватність, тобто втілюється концепція ЄСПЛ «житло як місце роботи».

Втручання у право на приватність

Втручанням у право на повагу до житла в кримінальному процесуальному аспекті ЄСПЛ визнані дії, що проводяться в житлі особи з метою огляду, обшуку, арешту майна або особи [15] тощо.

Задля забезпечення правомірності втручання у право на приватність ЄСПЛ запропоновані два критерії: здійснення згідно із законом, необхідність втручання в демократичному суспільстві. Саме ці критерії можуть бути використані правозастосувачами, зокрема, для окреслення факту порушення права на приватність під час кримінального провадження.

Критерій «здійснення згідно із законом» означає, що у державі має існувати закон, який встановлює порядок дій органів влади щодо обмеження прав, передбачених ст.8 ЄКПЛ, фактично дії цих органів мають відповідати цьому закону, сам закон має відповідати вимогам ЄКПЛ в її тлумаченні ЄСПЛ.

Критерій «необхідність втручання в демократичному суспільстві» розкривається шляхом дослідження значення термінів «демократичне суспільство», «демократія», «необхідність». Як зазначає Д. Гом'єн, ЄСПЛ визначає «демократичне суспільство» за допомогою таких термінів як плюралізм, терпимість, вільнодумство [16, с. 83]. Виходячи з Преамбули ЄКПЛ, демократичне суспільство характеризується ідеалами і політичними традиціями, притаманними європейським державам. Демократичну суспільству, зокрема, властиве вимог ЄКПЛ до свободи слова, судових процедур і суду [17, с. 37], а також принципів ЄКПЛ, зокрема, принципу «верховенства права».

Певного уявлення стосовно розуміння ЄСПЛ терміну «необхідність» можна дійти шляхом дослідження синонімів до нього. Так, ЄСПЛ встановив, що прикметник «необхідне» не є синонімом прикметника «незамінне», з одного боку, та не відповідає значенню термінів «допустиме», «звичайне», «розумне» або «доцільне» [17, с. 66], з іншого боку.

У рішенні «Салов проти України» ЄСПЛ узагальнив, що «необхідність у демократичному суспільстві» розглядається через наявність «нагальної суспільної необхідності» застосувати втручання у право громадянина, «пропорційність» втручання у це право «законній меті, яку воно переслідувало», наявність «відповідних і достатніх» доводів національних органів на виправдання цього втручання [18].

Отож, на наш погляд, «необхідним у демократичному суспільстві» можна таке втручання у право на приватність, яке: 1) обумовлене ситуацією, що виправдовує обмеження прав людини, на відміну від звичайних обставин; 2) обумовлене законною метою; 3) обмеження, яких зазнає особа, пропорційні цій меті. Розглянемо детальніше кожен з елементів необхідного у демократичному суспільстві втручання у право на приватність.

Законною, правомірною або необхідною (ці терміни застосовують як синоніми) метою, за рішеннями ЄСПЛ, є забезпечення державної безпеки і суспільного спокою, економічного добробуту країни, запобігання злочинам, охорона здоров'я чи моральності, захист прав та свобод інших осіб, задоволення справедливих вимог моралі, громадського порядку та загального добробуту [19, с. 19].

Для доведення в кожному конкретному випадку необхідності втручання в права особи, з огляду на законну мету, ЄСПЛ застосовує принцип пропорційності. Значення принципу пропорційності розкрито, зокрема, у рішенні «Кіган проти Сполученого Королівства», де ЄСПЛ зазначає, що «втручання в сімейне та приватне життя має бути поставлене в розумні межі, щоб звести до мінімуму вплив таких заходів на гарантовану статтю 8 приватність особи, яка має значення для відчуття захищеності й добробуту» [20].

Український науковець С. Федик С.Є. «тріаду» критеріїв принципу пропорційності будує таким чином: «реальний захист прав людини, забезпечення справедливого балансу між вимогами захисту

особи та охороною суспільного інтересу, дотримання стандартів демократичного суспільства» [21]. На наш погляд, пропорційним може бути таке втручання, що здійснено в розумних межах з огляду на мету такого втручання. Пропорційність відображає співвідношення мети процесуальної дії, яка відображає інтерес суспільства, і обмежень певної особи, які входять у протиріччя з її особистими інтересами.

Зв'язок між інтересами суспільства (метою процесуальної дії) і обмеженнями, яких зазнає особа, прямо пропорційний. Чим важливіша мета для суспільства, тим більших обмежень може зазнавати особа. Зв'язок між інтересами суспільства (метою процесуальної дії) і інтересами особистості обернено пропорційний: чим важливіша мета дії, тим менше цінуються права окремої особистості. Межа відліку в цьому випадку - демократичне суспільство, де інтереси суспільства поважаються так само, як і інтереси окремої особистості. У найзагальніших рисах: якщо певна особа порушує закон, тобто виходить за межу, що встановлена демократичним суспільством, держава має право вийти за встановлену межу поваги до її інтересів, тобто втрутитися в її права, зважаючи на те, наскільки перейшла її вона. Звичайно, діяльність держави має бути виразно регламентованою законом, а от діяльність особи, що скоює злочин, непередбачувана. Тому пропорційність між обмеженнями і метою таких обмежень має встановлюватися в кожному конкретному випадку з урахуванням обставин справи. Разом з цим, держава бере на себе обов'язок забезпечувати добробут кожної особи, що перебуває під її юрисдикцією, тому «вихід за межу, що встановлена демократичним суспільством» вимагає особливих гарантій для особи, що піддається обмеженням. Недотримання таких гарантій - ще один привід довести, що втручання у приватність особи є незаконним.

Приклади дотримання чи недотримання пропорційності проілюстровані у таких рішеннях [22, с. 140]. У справі «Крем'є проти Франції» ЄСПЛ визнав, що з метою запобігання впливу капіталів і ухиленню від податків можна вважати необхідним огляди за місцем проживання та накладення арешту на майно. У справі «Бак проти Німеччини» ЄСПЛ зазначив, що порушення правил дорожнього руху, яке не спричинило тяжкі наслідки, не є достатньо тяжким злочином для необхідності втручання у право на повагу до житла, тож принцип пропорційності порушено. При цьому мета запобігання скоєнню дорожньо-транспортних пригод була визнана ЄСПЛ достатньою для обґрунтування необхідності відібрання біологічних зразків для встановлення концентрації алкоголю.

Щодо гарантій прав осіб, у приватність яких здійснюється втручання, у справі «Уейнрайт проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ встановив, що мета проведення особистого обшуку заявниці, яка мала родинні зв'язки з утримуваним під вартою, була законною. Адже обшук потрібен був для того, щоб забезпечити недопущення пронесення наркотичних засобів до місця позбавлення волі. Проте заявниця не отримала елементарних гарантій при проведенні особистого обшуку, пов'язаного із обстеженням порожнин тіла, зокрема, її не поінформували детально стосовно порядку проведення обшуку. Вона також мала підстави побоюватися того, що її тіло буде побачене сторонніми особами [22, с. 260]. Пропорційним протидії злочинам вважають демонстрацію фотокартки підозрюваного потерпілому за умов, що вона отримана законно, використовується винятково для розслідування, і з нею не ознайомлюється широке коло осіб.

Тож, на підставі практики ЄСПЛ можна визначити конкретно, під час розслідування яких злочинів (за критерієм тяжкості), втручання у право на приватність не допускається, а також коло учасників провадження, які потребують особливих гарантій під час втручання у це право.

Вимоги до доводів щодо необхідності втручання у право на приватність

Необхідним у демократичному суспільстві вважають таке втручання у право на приватність, яке обумовлене ситуацією, що виправдовує обмеження прав людини. Ця ситуація має бути підтверджена «відповідними і достатніми» доводами, які мають пояснити, чому докази необхідно отримати лише таким шляхом, а не шляхом проведення альтернативних заходів. Задля отримання таких доводів перед кожним втручанням у право на приватність ЄСПЛ вимагає проведення ефективного комплексу заходів,

зокрема, ретельної перевірки причетності особи до скоєння злочину, встановлення всіх необхідних обставин запланованого втручання. Відсутність такого розслідування призводить до невиправданого обмеження прав людини, що, звичайно, свідчить про порушення права на приватність.

Ефективне розслідування перед втручанням, наприклад, у право на повагу до житла особи, має бути відображене в ухвалі слідчого судді про проведення обшуку. Вимоги до такої ухвали ЄСПЛ розкрив, зокрема, у справі «Смирнов проти Росії». Він зазначив, що «ордер на обшук містив досить широкі формулювання й загальне посилення на «будь-які предмети або документи, що можуть становити інтерес для розслідування кримінальної справи» без усяких обмежень» [23]. Саме застосування таких «широких формулювань» призвело до «необмеженої свободи дій міліції у визначенні того, які документи «становлять інтерес» для розслідування кримінальної справи», у зв'язку з чим, під час обшуку були вилучені не лише документи і предмети, які мали відношення до кримінальної справи, а й особисті документи заявника. Отже, першою вимогою до формулювання «відповідних і достатніх» підстав в ухвалі про проведення обшуку має бути максимальна конкретність щодо предметів, що розшукуються.

Однак ЄСПЛ визнає, що «детально вмотивувати постанову на обшук в термінових випадках може виявитися важко» [24]. Тож, при дослідженні обґрунтованості цього документу ЄСПЛ оцінює його ще й з боку можливості деталізувати застосовані формулювання з урахуванням тривалості розслідування та виду злочину, за яким воно проводиться. Умотивування ухвали про проведення обшуку, на погляд ЄСПЛ, має надавати особі, у житлі якої він проводиться, достатній обсяг інформації про розслідування злочину, щоб вона могла проконтролювати, чи не зловживають органи влади під час обшуку наданими їм правами [25, с. 177].

Обговорення результатів

Узагальнено результати дослідження рішень ЄСПЛ щодо забезпечення права на приватність можна представити у вигляді наступної схеми (рис. 1).

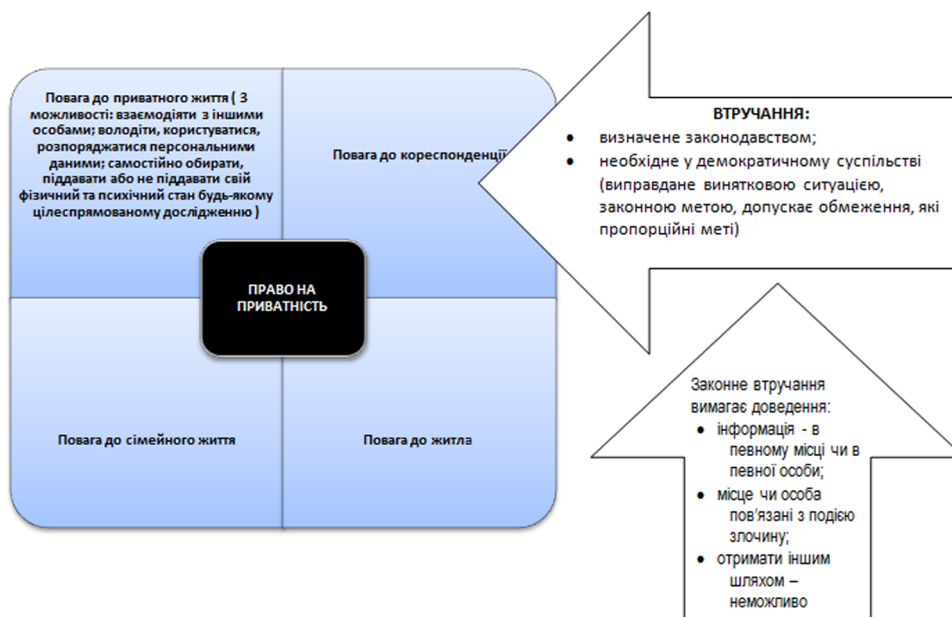

Рис. 1. Структура права на приватність та вимоги до правомірності втручання у нього під час кримінального провадження (згідно із ЄКПЛ та рішеннями ЄСПЛ)

Джерело: складено автором на основі аналізу документів

Співставлення чотирьохкомпонентної структури права на приватність, визначеної ЄСПЛ, із КПК України [1] дає підстави для твердження, що якщо перший і другий елементи права на повагу до приватного життя отримали закріплення у КПК України у вигляді засад кримінального провадження, то третій елемент - ні. На наш погляд, забезпеченню правової визначеності буде сприяти доповнення засади кримінального провадження «невтручання у приватне життя» положенням про те, що ніхто не може бути підданий цілеспрямованому дослідженню (психічного, фізичного стану, способу життя тощо) без його згоди. Проведення освідування, відбирання біологічних зразків для експертизи, медичної, психіатричної експертизи примусово здійснюється у порядку та на підставах, передбачених КПК України.

На основі проведеного аналізу рішень ЄСПЛ можна стверджувати, що законним є лише таке втручання у право на приватність, яке з боку органів влади обґрунтовано остатніми підставами: 1) конкретна необхідна для кримінального провадження інформація знаходиться в певному місці чи в певній особі; 2) можливість отримати таку інформацію шляхом, не пов'язаним із втручанням у право на приватність, відсутня; 3) втручання у право на приватність конкретної особи виправдано її достатнім зв'язком із подією кримінального правопорушення. Ці підстави мають бути наведені в рішеннях органів влади про проведення процесуальних дій, що пов'язані із втручанням у право на приватність.

Відомостями, що обґрунтовують наявність достатніх підстав вважати, що конкретна необхідна для кримінального провадження інформація знаходиться в певному місці чи в певній особі, можуть бути відомості про ознаки речей, документів, осіб, суть інформації, яка має значення для кримінального провадження і відшукується шляхом втручання у право на приватність, а також їхнє місцезнаходження.

Відомостями, що обґрунтовують наявність достатніх підстав вважати, що можливість отримати необхідну для кримінального провадження інформацію шляхом, не пов'язаним із втручанням у право на приватність, відсутня, можуть бути відомості про вид кримінального правопорушення, його тривалість, тривалість розслідування, значення й особливості предмету, що містить інформацію, необхідну у кримінальному провадженні, особу підозрюваного, особу того, хто піддається втручанням у право на приватність, спроби отримати інформацію іншим шляхом (шляхом проведення дій, які не є втручанням у право на приватність).

Відомостями, що обґрунтовують наявність достатніх підстав вважати, що втручання у право на приватність конкретної особи виправдано її достатнім зв'язком із подією кримінального правопорушення, можуть бути відомості про факт кримінального правопорушення, особу того, хто піддається втручанням у право на приватність, зв'язок між злочином або його розслідуванням і цією особою: процесуальний статус, професійний статус, відносини з підозрюваним та/або потерпілим, особливості поведінки під час кримінального розслідування тощо.

Для того, щоб довести наявність порушення права на приватність, правозастосувачу необхідно вказати на відсутність одного чи кількох критеріїв: наявність ситуації, що виправдовує обмеження прав людини, на відміну від звичайних обставин (при цьому така ситуація має бути підтверджена наявністю «відповідних і достатніх» доводів); наявність законно меті; обмеження, яких зазнає особа, мають бути пропорційні цій меті.

Висновки

Аналіз і систематизація основних положень рішень ЄСПЛ щодо права на приватність дає підставити визначити чотири складові в структурі права на приватність, які мають бути враховані під час кримінального провадження: повага до приватного життя; повага до сімейного життя; повага до кореспонденції; повага до житла.

Незаконним втручанням у право на приватність під час кримінального провадження можна вважати будь-які дії, виконані за відсутності або у порушенні кримінального процесуального закону та/ або у ситуації, коли обмеження прав людини не було виправданим, та/ або не було обумовлене законною метою, та/ або не було пропорційним цій меті. Для того, щоб довести незаконність такого втручання під час кримінального провадження та захистити права особи доцільно застосовувати правові позиції ЄСПЛ щодо права на приватність, зокрема, щодо законності мети, ефективного розслідування і принципу пропорційності.

Перелік літератури та джерел інформації

1. Кримінально-процесуальний кодекс України. Закон № 4651-VI від 13.04.2012 (із подальшими змінами). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 10.11.2017).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Ратифікована Законом України № 475/97 від 17.07.1997. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 10.11.2017).
3. Відбулася міжнародна конференція на тему: "Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року: проблеми застосування та перспективи удосконалення // Сайт Верховної Ради України. 2017. 22 листопада. URL: <http://www.rada.gov.ua/news/Novyny/151939.html> (дата звернення: 24.11.2017).
4. Тополевський Р. Право на приватність // Сайт Української Гельсінської спілки з прав людини. 2017. 7 березня. URL: <https://helsinki.org.ua/pravo-na-pryvatnist-r-topolevskyy/> (дата звернення: 17.11.2017).
5. Андрієвська Ю. Д. Приватність як соціокультурний феномен: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 22.00.01. Київ, 2016. 18 с.
6. Ємчук Л. В. Конституційно-правове регулювання особистого та сімейного життя людини і громадянина: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2015. 225 с.
7. Самодін А. В. Невтручання у приватне життя як засада кримінального провадження. Юридична наука. 2015. №5. С. 148-155.
8. Шевчук С. В. Судовий захист прав людини: практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції: 2-ге вид., випр., доп. Київ: Реферат, 2007. 848 с.
9. Сосіна О. В. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2017. 2256 с.
10. Documents Collection // European Court of Human Rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#f"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\]](https://hudoc.echr.coe.int/rus#f) (дата звернення: 1-10.11.2017).
11. Захист інтересів держави у Європейському Суді // Сайт Міністерства юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/cat_9329 (дата звернення 10-20.11.2017).
12. Хохліч проти України: рішення Європейського суду з прав людини // Сайт Міністерства юстиції України. URL: <http://www.minjust.gov.ua/0/19618> (дата звернення: 20.11.2017).
13. Віткаускас Д. Право на повагу до приватного життя відповідно до статті 8 Європейської Конвенції захисту прав людини та основних свобод (Виступ на Міжнародному просвітницькому семінарі «Нові аспекти права на приватність та удосконалення українського законодавства», 2004 р.). URL: <http://khp.org/index.php?id=1094815937> (дата звернення: 20.11.2017).
14. Віслогузов проти України: рішення Європейського суду з прав людини // Сайт Міністерства юстиції України. URL: <http://www.minjust.gov.ua/0/19618> (дата звернення: 20.11.2017).
15. Функе против Франции // European Court of Human Right. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"itemid":\["001-57809"\]](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{) (дата звернення: 20.11.2017).
16. Гом'єн Д. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини. Київ: Фенікс, 2006. 192 с.
17. Де Сальвіа М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики с 1960 по 2002 годы / Состав. А. А. Жукова, Ю. Ю. Берестнев. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004. 1071 с.
18. Салов проти України: рішення Європейського суду з прав людини // Сайт Міністерства юстиції України. URL: <http://www.minjust.gov.ua/0/19615> (дата звернення: 20.11.2017).

19. Ільченко С.Ю., Фетисенко К.Г. Конституційний принцип недоторканності житла й іншого володіння особи та його реалізація при провадженні досудового розслідування. Київ: КНТ, 2007. 192 с.
20. Киган против Объединенного Королевства // European Court of Human Rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#f{"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#f{) (дата звернення: 15.11.2017).
21. Федик С.Є. Особливості тлумачення юридичних норм щодо прав людини (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини та Конституційного суду України): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2002. 215 с.
22. Путеводитель по прецедентной практике Европейского Суда по правам человека на 2006 год / Научн. ред.-состав. Ю. Ю. Берестнев. Москва: Новая юстиция, 2008. 608 с.
23. Смирнов против России // Сайт Европейского Суда по правам человека.: URL: <http://www.espch.ru/content/view/17/0/> (дата звернення: 14.11.2017).
24. Рішення Європейського суду з прав людини «Ван Россем проти Бельгії» // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. 2005. № 2 (26). С. 175-178.
25. Вибрані справи Європейського суду з прав людини / Уклад. О. Павліченко. 2-ге вид. Київ: Фенікс, 2004. 224 с.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2012). *Kryminal'no-protsesual'nyy kodeks Ukrayiny: Zakon № 4651-VI (iz podal'shymy zminyamy)* [The Criminal Procedural Code of Ukraine. Law № 4651-VI (with subsequent amendments)]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Council of Europe (1950). *European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms*. Retrieved from: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Verkhovna Rada of Ukraine (2017). *Vidbulasya mizhnarodna konferentsiya na temu: "Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny 2012 roku: problemy zastosuvannya ta perspektyvy udoskonalennya"* [An international conference on "Criminal Procedure Code of Ukraine 2012: problems of application and prospects of improvement"]. Retrieved from: <http://www.rada.gov.ua/news/Novyny/151939.html>.
4. Topolevs'kyy, R. *Pravo na pryvatnist'* [The right to privacy]. Retrieved from: <https://helsinki.org.ua/pravo-na-pryvatnist-r-topolevskij>
5. Andriyevs'ka, Yu.D. (2016). *Pryvatnist' yak sotsiokul'turnyy fenomen: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 22.00.01* [Privacy as a sociocultural phenomenon; PhD Thesis]. Kyiv.
6. Yemchuk, L. V. (2015). *Konstytutsiyno-pravove rehulyuvannya osobystoho ta simeynoho zhyttya lyudyny i hromadyanyna: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.02* [Constitutional and legal regulation of personal and family life of a person and a citizen: PhD Thesis]. Uzhhorod.
7. Samodin, A. V. (2015). *Nevtruchannya u pryvatne zhyttya yak zasada kryminal'noho provadzhennya. Yurydychna nauka*, 5, 148-155.
8. Shevchuk, S.V. (2007). *Sudovyy zakhyst prav lyudyny: praktyka Yevropeys'koho Sudu z prav lyudyny u konteksti zakhidnoyi pravovoyi tradytsiyi*. 2-he vyd. [Judicial protection of human rights: the practice of the European Court of Human Rights in the context of the Western legal tradition. 2d ed.]. Kyiv: Referat.
9. Sosina, O. V. (2017). *Kryminal'na vidpovidal'nist' za porushennya nedotorkannosti pryvatnoho zhyttya: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08* [Criminal liability for violation of privacy; PhD Thesis]. Lviv.
10. European Court of Human Rights (2017). *Documents Collection*. Retrieved from: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#f{"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#f{)
11. Ministry of Justice of Ukraine (2017). *Zakhyst interesiv derzhavy u Yevropeys'komu Sudi* [Protecting the interests of the state in the European Court]. Retrieved from: https://minjust.gov.ua/cat_9329
12. Ministry of Justice of Ukraine (2017). *Khokhlich proty Ukrayiny: rishennya Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny* [Khokhlich v. Ukraine: decision of the European Court of Human Rights]. Retrieved from: <http://www.minjust.gov.ua/0/19618>

13. Vitkauskas, D. (2004). *Pravo na povahu do pryvatnoho zhyttya vidpovidno do statti 8 Yevropeys'koyi Konventsiyi zakhystu prav lyudyny ta osnovnykh svobod* [The right to respect for private life in accordance with Article 8 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. Retrieved from: <http://khpq.org/index.php?id=1094815937>
14. Ministry of Justice of Ukraine (2017). *Vislohuзов proty Ukrayiny: rishennya Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny* [Visloguzov v. Ukraine: decision of the European Court of Human Rights]. Retrieved from: <http://www.minjust.gov.ua/0/19618>
15. European Court of Human Rights (1993). *Funke v. France*. Retrieved from: [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"itemid":\["001-57809"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{)
16. Gomien, D. (2006). *Korotkyy putivnyk Yevropeys'koyu konventsiyeyu z prav lyudyn* [A brief guide to the European Convention on Human Rights]. Kyiv: Phoenix.
17. De Salvia, M. (2004). *Pretsedenty Êvropеys'kogo Suda po pravam cheloveka. Rukovodyashchiye printsipy sudebnoy praktiki s 1960 po 2002 gody* [Precedents of the European Court of Human Rights. Guiding principles of judicial practice from 1960 to 2002]. St. Petersburg: The Legal Center Press.
18. Ministry of Justice of Ukraine (2017). *Salov proty Ukrayiny: rishennya Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny* [Salov v. Ukraine: decision of the European Court of Human Rights]. Retrieved from: <http://www.minjust.gov.ua/0/19615>
19. Il'chenko, S.Yu. & Fetysenko, K.H. (2007). *Konstytutsiynyy pryntsyyp nedotorkannosti zhytla y inshoho volodinnya osoby ta yoho realizatsiya pry provadzhenni dosudovoho rozsliduvannya* [The constitutional principle of inviolability of the home and other property and its implementation in the pre-trial investigation.]. Kyiv: KNT.
20. European Court of Human Rights (2006). *Keegan v. The United Kingdom*. Retrieved from: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{)
21. Fedyk, S.Ye. (2002). *Osoblyvosti tlumachennya yurydychnykh norm shchodo prav lyudyny (za materialamy praktyky Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny ta Konstytutsiynoho sudu Ukrayiny): dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01* [Peculiarities of interpretation of human rights norms (based on the practice of the European Court of Human Rights and the Constitutional Court of Ukraine)^ PFD Thesis]. L'viv.
22. Berestnev, Y.Y., ed. (2008). *Putevoditel' po pretsedentnoy praktike Yevropeys'kogo Suda po pravam cheloveka na 2006 god* [Guide to the case-law of the European Court of Human Rights for 2006]. Moscow: Novaya yustitsiya,
23. European Court of Human Rights (2007). *Smirnov v. Russia*. Retrieved from: <http://www.espch.ru/content/view/17/0/>
24. European Court of Human Rights (2005). *Rishennya Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny «Van Rossem proty Bel'hiyi»* [Judgment of the European Court of Human Rights "Van Ross v Belgium"]. *Praktyka Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny. Rishennya. Komentari*, 2 (26), 175-178.
25. Pavlichenko, O. (2004). *Vybrani spravy Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny*. 2-he vyd. [Selected cases of the European Court of Human Rights. 2d ed.]. Kyiv: Phoenix.